НЕКЕ РЕЧИ О ХОЛОКАУСТУ У СРБИЈИ

за боље разумевање историјског искуства у Србији у односу на европски Холокауст - уз изложбу "Како је то људски било могуће?"

Речи као заборављена имена: значе више него што могу да кажу.

Давид Албахари

1 Јевреји

Јевреји пристижу у унутрашњост Балканског полуострва после протеривања из Шпаније и Португалије, да би постепено током 16. века биле створене веће јеврејске заједнице у Сарајеву, Београду, Скопљу и другим градовима. Од тог времена Јевреји живе, раде, допринесе и деле добро и зло са другим народима у нашим крајевима.

„Срби Мојсијева вера". Постојали су две јеврејске заједнице, већа Сефардска и мања Ашкеназка.

Са стицањем независности Србије 1878. Јевреји стичу пуну равноправност. Са Србима их је повезивао патриотизам, што је било изражено у Балканским ратовима и Првом светском рату када су делили судбину са српским народом, док су се многи Јевреји у Српској војсци истакли у борбама, а велики допринос су дали и јеврејске болничарке и лекари.

Породичне радње. Било је и индустријалаца, лекара, официра, професора, адвоката, инжењера, занатлија, службеника, али и мноштво обичних радника, па и сиротиње.

У Краљевини Југославији живе око 82.000 Јевреја, од чега око 35.000 у Србији. Јевреји, су мала заједница чинећи тек око 0,5% укупног становништва пре Другог светског рата.

Самошчи у Панчеву на фотографији 1939. године. Данас је готово нема

Ова мала заједница која је вековима доприносила напретку народа

2 Окупација

Под притиском Немачке Југословенска влада је потписала приступање Тројном пакту. Али само пар дана касније, 27. марта 1941. у Београду и другим местима избиле су демонстрације, изведен је војни пуч и образована је нова влада која је одбацила савез са Немачком. Хитлер тада доноси одлуку да се Југославија војно порази и уништи.

Немачка авијација је започела бомбардовање Београда у зору 6. априла 1941. Немачког агресије на Краљевину Југославију придружиле се Италија, Бугарска и Мађарска.

Након краткотрајног Априлског рата и пораза Југославије, уследила је окупација и анектирање великог дела територије, док је од централног дела Србије, са Београдом, формирана Независна држава Хрватска.

Највећи део Србије је под Немачком окупацијом, укључујући северно Косово, као и Банат под управом волксдојчера (етничких Немаца). Остале делове Србије анектирали су Мађарска, Италија, Бугарска и Независна држава Хрватска.

Немци су главни покретачи, организатори и највећим делом починиоци

Наредба о обавезној пријави Јевреја полицији

Page 3 of 6

3 Дехуманизација

Регистрација Јевреја у Београду 1941

Одмах по упаду немачких трупа у Србију почело је спровођење антијеврејских мера. Већ 16. априла 1941. године, непосредно пре капитулације Југословенске војске, Вилхелм Фукс, шеф Аусландсурте немачке полиције, наредио је попис београдских Јевреја. Сви Јевреји су морали да се пријаве немачкој полицији. Потом су услиједили и друге мере, које су ступиле на снагу наредбом Врховног заповедника у Србији објављеној 31. маја 1941. године. Јевреји су регистровани, обележени жутом траком, добили су радну обавезу, избачени су из јавних служби, и почело је одузимање имовине.

То ће бити тек почетак страдања који ће се наставити систематским уништењем Јевреја.

- *Јевреји могу куповати робу на пијаци и у продавницама само после 10.30 часова;*
- *Забрањује се свим трговцима да испод руке продају робу Јеврејима под претњом новчане казне, затвора или слања у логор;*
- *Јевреји не смеју поседовати фото-апарате;*
- *Јевреји не смеју поседовати фрижидере;*
- *Јевреји не смеју да користе телефоне;*
- *Јевреји не смеју поседовати радио апарате;*
- *Јевреји је забрањено да се возе трамвајима;*
- *Јевреји је забрањено да се лече у јавним установама;*
- *Јевреји је забрањен рад у јавним установама;*
- *Јевреји је забрањена посета биоскопима;*
- *Јевреји је забрањена посета спортским теренима; ...*

Хапшење на основу "Објављене од Јевреје" у окупираном Београду

Јевреји у Србији на принудном раду 1941.

4 Колаборација

Милан Недић, председник Владе народног спаса", централно српско марионетско квислиншко власт у Србији под немачким окупационим управом

Антијеврејске мере у Србији под немачком окупацијом спроводила је немачка полиција уз помоћ српске квислиншке управе **Милана Аћимовића**, а затим генерала Милана Недића.

Милан Недић, председник квислиншке Владе 1941-1944, био је носилац колаборационистичког режима хрвајске подјармљене немачкој окупаторској власти, убијен у побједу новог европског поретка предвођеног Немачком.

Димитрије Лотић био је за време окупације вођа Српског добровољачког корпуса чији су чланови, познати као "лотићевци", помагали Немце у прикупљању Јевреја, хапшењу присталица НОБ-а, и активно учествовали у скупљању и погубљењу цивила приликом немачких одмазди.

Драгомир Драгу Јовановић је за време окупације био шеф београдске полиције и управник града Београда који је активно прогонио родољубе и противнике окупације.

Антијеврејски плакат насловљен на Антимасонску изложбу у окупираном Београду у октобру 1941.

У Србији под окупацијом ширила се пропаганда против Јевреја. Антисемитизам је прожимао и пропаганду против комуниста. Совјетског Савеза, западних савезничких снага, и других непријатеља Немачке. Јевреји су означени као кривци и за рат, и за капитализам, и за комунизам, као и за "друга зла".

Са циљем промоције антисемитских идеја и ширења мржње према Јеврејима, у Београду је 22. октобра 1941. приређена **Антимасонска изложба** коју је уз покровитељство и финансијску помоћ Немаца организовао Лазар Пронић, шеф одсека за пропаганду у Недићевој влади.

Након што је у мају 1942. приказана у Загребу, **усташка антијеврејска изложба** под називом "Жидови - изложба о развоју жидовства и њиховог дејствујућег рада у Хрватској кроз 10. година 1941. године. *Решење жидовског питања у НДХ*", отворена је 19. августа у окупираном Земуну. Осим антисемитских оптужби преузетих из нацистичког расистичког наратива, усташка пропаганда је истовремено и антијугословенска и антисрпска, а Јевреји се између осталог оптужују и да су створили „државно чудовиште „Југославију"

ЈУЛ - НОВЕМБАР 1941 | ДЕЦЕМБАР 1941 - МАЈ 1942

Систематско уништење Јевреја у окупираној Србији одвија се у две фазе. У првој фази, од јула до новембра 1941. страдају мушкарци у оквиру мера одмазде које спроводе снаге Вермахта. У другој фази, од децембра 1941. до маја 1942. жене, деца и старији суинтернирани

Преко 80% Јевреја Југославије и Србије убијено је током Холокауста

У Југославији је рат затекао 82.000 југословенских Јевреја, и око 4.000 јеврејских избеглица махом из Централне Европе. Тако је од укупно 86.000 Јевреја у Холокаусту живот изгубило 71.000 (82,56%). На целој територији Србије укључујући територију под Немачком окупацијом и делове анектиране од стране Мађарске, Независне државе Хрватске, Бугарске и Италије, од 34.777 Јевреја (укључујући и 1.200 јеврејских избеглица) страдало је 28.224 односно 81,16% јеврејске популације.

5 Пропаганда

6 Отпор

Ђорђе Гарашанин – Ђорђо Шпанац био је учесник Народноослободилачког рата, извршио саботаже, био и борац против фашизма

У току лета 1941. Србијом се распламсао отпор против окупације. Масовни антифашистички устанак који је у септембру и октобру захватио већи део окупиране Србије. Немци су крваво гушили репресалијама против цивила. Следеће 4 године у Југославији ће се водити тежак и суров ослободилачки рат против окупатора и њихових сарадника, као и грађански рат.

4.556 Јевреја је учествовало у народноослободилачкој борби. Неки од њих били су међу организаторима устанака и водећим положајима у партизанском покрету. Значајно је било уочити Јевреје, међу којима је и др Роза Папо, прва жена санитетски генерал. 14 Јевреја је достигло чин генерала Југословенске армије, док је 10 проглашено Народним херојима.

Сразмерно свом броју, учешће југословенских Јевреја у антифашистичкој борби је било међу највишим у Европи.

7 Помоћ

Група Јеврејских и Збега Словенских у Београду 1944. горњи Јевреји су се борили у Збегу и погинули у борбама у Словенској Бачкој

Јевреји који су успели да се извукну из гродова сакривали су се углавном на српском селу, често са идентитетом српских избеглица из НДХ. Други су покушавали да се домогну окупираних територија под Италијом или Мађарском где су у овом времену били на сигурном.

Многи су на различите начине помагали Јеврејима. Некада је требало добавити лажна документа, некада је било довољно понудити храну и склонити за једну ноћ, а некада су помагачи ризиковали своје животе скривајући чак генерала Југословенске армије, док је 10 проглашено Народним херојима.

За несебично помагање Јеврејима да се спасе од сигурне смрти у Холокаусту, Израел је до 2016. године доделио 129 признања "Праведник међу народима" грађанима Србије.

8 Избеглице

Под притиском антисемитизма и антијеврејских закона током 1930-их многи су Јевреји били присиљени да беже из Немачке. Са анексијом Аустрије и окупацијом Чехословачке број јеврејских избеглица из Централне Европе се стално повећавао. Велики број њих је покушавао да се домогне територије Палестине, тада под протекторатом Велике Британије, али и других, мирнијих прекоокеанских земаља. Једна од избегличких рута водила је преко територије Краљевине Југославије, којом је до априла 1941. прошло око 50.000 јеврејских избеглица. Многим од њих је била неопходна помоћ. Велики број земаља је одбијао да прими јеврејске избеглице, делимично и из антисемитских побуда.

Око 4.000 јеврејских избеглица затекло се на почетку рата на тлу Краљевине Југославије. Око 1.200 избеглица је "Кладовским транспортом" из Беча и Братиславе стигло Дунавом у Кладово, где су заустављени, и после пробачени у Шабац где их је ухватила окупација, и смрт у Холокаусту.

9 Логори

Прикупљање Јевреја у логор на Сајмишту у јесен/зиму 1941

На немачком окупационом подручју у Србији убрзо је почело запаљиво комунисти, противника окупације и кристијанског режима, као и Јевреја, и то равнотежно мушког јеврејског становништва. Затварани су прво сваког у логор Бањица у Београду, логор у Шапцу, логор Црвени крст у Нишу. Логор Топовске цуге на Аутокомандији у Београду, у којем су били затворени јеврејски и ромска мушкарци, од краја септембра 1941. је Немачка служио као резервоар талаца за стрељање. Јеврејски логор на Београдском сајмишту био је логор смрти за јеврејске жене и децу до 10. маја 1942.

У НДХ су радили логори смрти Госпић-Јадовно и Јасеновац.

Са осталих подручја Југославије Јевреји су углавном убијани у нацистичким логорима смрти Аушвиц-Биркенау и Треблинка.

Због потребе за радном снагом у Борској рударској, на захтев Немаца, Мађарске окупационе власти су слале Јевреје из Бачке и Барање на принудни рад у Бор. Логори у Бачкој Тополи, Сегедину и Суботици су у мају и јуну 1944. послужили Мађарима током депортације Јевреја у Аушвиц. У Суботици је у то време постојао и јеврејски гето.

10 Стрељања

Стрељање на Јајинцима код Београда

Током лета 1941. Немци су гушили устанак у Србији радикалним мерама репресије, при чему масовним хапшењима цивилног становништва који су држали као таоце, и стрељали за одмазду. На мети су били претежно Јевреји, Роми, комунисти и противници окупације, али и други. За сваког убијеног немачког војника стрељано је 100, а за рањеног 50 талаца.

Немци су на тај начин, спроводећи масовне одмазде над цивилима, истовремено радили на гушењу устанка у Србији, и на убијању Јевреја у оквиру ширег плана о уништењу европских Јевреја.

Такође је за неколико месеци на јесен 1941. године, готово комплетно мушко јеврејско становништво са територије Србије под Немачком окупацијом убијено на стратиштима Ледине и Јајинци код Београда, Јабуку код Панчева, Бубањ код Ниша, у Засовици код Шапца, и на другим местима.

11 НДХ

Усташе међу интернираним јеврејима

Немачка и Италија су омогућили стварање Независне државе Хрватске по челу са **Антом Павелићем**, у чији састав су улиле и данашњу Босну и Херцеговину, и Срем, све до Земуна и обали Саве доклe се тада простирао Београд. Поредак у НДХ је био сличан нацистичком. Упоредо са прогоном Срба одмах је почео и прогон Јевреја и Рома. Јевреји су регистровани, обележени, изложени уцењама, насиљу и пљачки што је пратила снажна антисемитска кампања.

Усташки режим спроводи, и највећим делом окончава Холокаust у којем логорима смрти Госпић-Јадовно и Јасеновац, где су убијани Срби, Јевреји, Роми и антифашисти.

Крајем јула 1942. усташке власти су наредиле истовремено хапшење свих Јевреја у Срему чему је следило депортовање у логор смрти. Већи део похапшених Јевреја био је заточен на фудбалском стадиону у Винковцима под отвореним небом. После месец дана део заточника је депортован у Јасеновац, а други део у Аушвиц где је већина одмах убијена.

Банат је спадао у зону Немачке војне окупационе управе, али је био под управом домаћих Немаца - волксдојчера. Представник немачке окупационе власти у Банату била је »крајскомандатура, која је имала седиште у Петровграду.

Након неколико месеци пљачке, малтретирања, туче, затварања и убијања Јевреја, од средине августа 1941. немачке власти у Банату су протерале све Јевреје у Београд, где су поделили судбину са београдским Јеврејима.

12 Бачка

Мађарске војнике и жандарме држе под управом Јевреје у Бачкој

Бачка је од слома Југославије пала под управу мађарске профашистичке окупационе власти **Миклоша Хортија**, које врши пљачке, затварање, убистава и прогоне. У јануару 1942. мађарске војнице и жандарми су извршили масовни злочин, већином над Србима и Јеврејима, у Шајкашкој, уз помоћ Бачког и Новог Сада познат као Рација. Том приликом убијено је преко 4.000 мушкараца, жена, деце и стараца.

Крајем априла 1944. Мађари су похапсили Јевреје из Бачке и предали их Немцима које су их депортовали у логор смрти Аушвиц-Биркенау.

13 Банат

Депортација Јевреја из Панчева у логор смрти Аушвиц-Биркенау 1941

14 Под Бугарском

Депортација Јевреја из Пирота у логор смрти Аушвиц-Биркенау преко бугарске земље 1943. марта 1943

У саставу бугарског окупационог подручја била је и југоисточна Србија са Пиротом у којем је живела мања јеврејска заједница. На њих је примењено бугарско антисемитско законодавство по којем су регистровани, обележени, изложени пљачки и понижењима. Од 11. марта 1943. сви Јевреји са бугарских окупационих подручја у Југославији и Грчкој су депортовани у логор смрти Треблинку одакле се нико није вратио.

15 Сајмиште

Основан као логор за српске Јевреје, већином из Београда, али и из Баната као и других градова Србије под немачком окупацијом, иако формално на територији НДХ, логор на Сајмишту био је под управом Гестапоа, и под командом СС официра.

8. децембра 1941. сви Јевреји регистровани у Београду послани су у логор. У току пар недеља од средине марта до 10. маја 1942. заточеници логора, углавном жене и деца, систематски су убијани у "душегубки" - камиону преуређеном у мобилну гасну комору, специјално конструисаном и за ту сврху допремљеном из Берлина.

Како су јеврејски мушкарци већином страдали у масовним стрељачким током протеклих месеци, убијањем преосталих жена и деце из логора на Сајмишту је, како су то нацисти цинично звали, "решено јеврејско питање у Србији".

Петар Дајч у уобичајеном хапшењу у логору на Сајмишту да помаже у потрази избеглица. Четворе песама које је написао до стрељања су сачуване захваљујући сећањима сведока. Песме су убачене у довољно пакетића са дуванским производима. На фотографији: Петар Дајч у логору (Прикупљен из Спасајте мајку)

Мајчина брига, овде сама има 3 (!) жена и деце, скоро 100 у горњем висине правилно и речник исказе можеш већ да одгрнула ступташ, топлоте. Чоташ Хајка и он ми пре. Мали мажно хлопот уранцушта интимитет и то за питомаст особа предлагаш, мада сто до четири сата добити сомо зна пута, мало кутија за које се види да је у види кубе, мада пемаш на њего сирке. А онда се стиска страна и свентост горе сиромашно бабу-отац, мада нис, знаш свови час на обоје и сам сиромашно бабу-отац.

Ја сам почетно данас са разјаснуо мајчутати ті, уједном стопу са неколико фразама на кајне је само једна, лиде. То је ми мене предлагаш и ја. Постоји иво доста, лиде. То је ми мене предлагаш у чекаоници отац. Бог се у вајним случајевима држе жене него предлагаш. Petar-су-Сајт.

Из другог писма Хајде Дајч, 9. децембра 1941.

База података Историјског архива Београда са именима и другим подацима о жртвама Јеврејског логора на Сајмишту доступна је на: www.sahiv-beograd.org/holokaust

ЛОГОР НА САЈМИШТУ ХРОНОЛОГИЈА

1941 — 08.12. из Берлина стиже душегубка, камион-гасна комора

1942 — средина марта 10.05. убијане последње групе Јевреја

1943 — Sonderkommando 1005 почиње ископу умрлашњих гробова злочина; новембар

1944 — 16-17.04. антиоклонарска авијација бомбардује логор; 17.05. Гестапо предаје логор УСТАШКОЈ ПОЛИЦИЈИ; ослобођење Београда; крај јула распуштање логора

1945 — 20.10.

Judenlager Semlin — ЈЕВРЕЈСКИ ЛОГОР ЗЕМУН
заточени: 7.000 (6.400 Јевреја, 600 Рома); жртве: 6.380 (6.320 Јевреја, 60 Рома)

Anhaltelager Semlin — ПРИХВАТНИ ЛОГОР ЗЕМУН
заточени: 32.000 — припадници патриотског покрета отпора, деца и радоизлетници, али највећим делом српско радно способно мушко становништво са подручја војних операција, углавном из НДХ, који су приведени по присилном раду у концентрационе или радне логоре у Немачкој или у другим окупираним земљама.
жртве: 10.636 — углавном Срба и мањи број Јевреја, Хрвата, муслиманаца, Грка, Албанаца и других народа

немачка команда логора

установа управе логора

Јевреји у Србији су убијани у Холокаусту у периоду од марта 1941. до краја 1944. Већина Срба, Ромске деце и Ромкиња, Хрвата, Словенаца и Грка, Албанаца и припадника других народа, у Холокаусту у Србији, укључујући и територије које су под контролом Мађарске, Италије, Бугарске и Независне државе Хрватске, убијани у периоду од 1941. до краја 1944. године.

16 Живот

Дејвид Ајзак (1920–1978), инжењер и члан ЈАНС. Ајзак је до почетка Другог светског рата радио у Београду, у Сарајеву и у Загребу. Преживео је страдања Холокауста као дете, а у Другом светском рату радио у Покрету отпора. Ајзак је у свом послу ангажовао и неке Немце, а у ослобођењу Београда 1944. године, у чину капетана Југословенске армије, учествовао у ослобођењу Сарајева, Загреба и Сиска. Ајзак се 1948. године, у чину пуковника, пензионисао. Ајзак је у Сарајеву, Загребу и Београду, у Југославији, Израелу и САД, радио у струци грађевинског инжењера. Ајзак је у Сарајеву, Загребу и Београду, у Југославији, Израелу и САД, радио у струци грађевинског инжењера. Ајзак је у Сарајеву, Загребу и Београду, у Југославији, Израелу и САД, радио у струци грађевинског инжењера.

"Важна чињеница моје судбине је везана је за порекло које носим и време у којем сам се родио, што је, вероватно и повод моје немирне природе"

Данило Киш, књижевник

Након рата преживели Јевреји су се суочили са страшним губицима. Јеврејска заједница је готово сасвим уништена, а у многим градовима више нема Јевреја.

У појединим местима су преживели покушали да оживе културне и верски живот заједнице. Неки су се приклонили сиониским покретима. Јевреји који су организовано емигрирали у Израел. Неки одлучују да се преселе у друге земље далеко од трагова рата. Али многи настављају живот у Југославији.

Данас је у Србији јеврејска заједница мала, окупљена око Јеврејских општина у Београду, Новом Саду, Суботици, Панчеву, Земуну, Нису, Зрењанину, Сомбору и Кикинди, и око Савеза јеврејских општина Србије. У оквиру Савеза делује и Јеврејски историјски музеј.

Више информација: www.savezjos.org

17 Сећање

Споменик жртвама Холокауста у Београду

Холокаust је геноцид над Јеврејима, систематски планиран и спроведен у дело од стране немачких нациста и њихових помагача током Другог светског рата широм окупиране Европе, са циљем да се потпуно уништи јеврејски народ.

У Србији се обележава неколико значајних дана сећања посвећених комеморацији жртава Холокауста, односно сећања на јеврејске жртве, као и жртве осталих страдалих Јевреја, Срба, Рома и других жртава злочина које су починили нацисти и њихови помагачи:

- 27. јануар: Међународни дан сећања на жртве Холокауста (Поводом дана када је Црвена армија ослободила логор Аушвиц 1945.)
- 22. април: Дан сећања на жртве Холокауста и геноцида у Другом св. рату
- (Поводом дана када су приказане злочинице извршили пробој из усташког логора Јасеновац 1945.)
- 9. новембар: Међународни дан борбе против фашизма и антисемитизма (Поводом сећања на "Кристалну ноћ" - погром над Јеврејима у Немачкој 1938.)

За време другог светског рата почињени су и други монструозни злочини какав је био геноцид над Србима у НДХ, геноцид над Ромима - Порајмос, убиства болесних и особа са инвалидитетом у Немачкој, масовни злочини над цивилним Совјетским Савезом, итд. Сви жртава се морамо сећати са поштовањем, а задатак науке је да злочини истражује управо да би смо разумели њихове специфичности, процесе, ко су били жртве, починиоци и друге протагонисти, као и последице које се осећају до данашњег дана.

По обичају, начину на који је припремљен и изведен као државни пројекат, идеологији и фанатизму злочинаца, незainteресованости немих посматрача широм Европе, и страшним последицама, Холокаust је јединствен злочин у историји.

Данас када се Европа суочава са проблемом порицања Холокауста, ревизије и дисторзије историје, стабилна знања јединствости измишљу злочина нацизма и комунизма, и покушајима рехабилитације чак и оних за које не постоји ни најмања сумња да су директно учествовали или допринели нацистичким злочинима, обавеза да памтимо и изучавамо уроке, ток и последице ових злочина већа је него икада.

Учење о Холокаусту није само цивилизацијска, морална, и људска обавеза према народу над којим је извршен тако страшан злочин, већ је важно и зато што учење о нашем заједничком животу са Јеврејима учимо и о себи и сопственој историји, о изборима и улогама које смо бирали и још увек бирамо, и боље их разумемо.

Учење о Холокаусту учимо и како да се себимо и сопствених жртава. Посебно у српском народу који има снажну антифашистичку традицију, и који је и сам подлегао страшавима жртви као мета терора и геноцида, као и у борби против нацизма, истраживање, учење и сећање на Холокаust треба да је природан и саставни део сећања на сопствену историју.

Процес формирања и произвођења савремене вредности толеранције и поштовања људских и грађанских права као општих цивилизацијских вредности започиње је наком шта се свет суочио са обимом и страшотама злочина које су нацисти и њихови помагачи почињали у свету, а јединственство место има управо Холокаust.

Учење о Холокаусту, по методи наставе Јад Вашема, у Србији у основним школама, у Београду, Новом Саду, Нису, Крагујевцу, Шапцу, Зрењанину, Сомбору и Кикинди, и у Савезу јеврејских општина Србије.

Јад Вашемова изложба "Како је то људски било могуће?" као и додатни материјал "Неке речи о Холокаусту у Србији" доступни су у облицима "Неке речи о Холокаусту у Србији" доступни су у облицима и материјалима на сајту: www.terraforming.org

Аутори:
Мирјам Порфиријевић Новак Сад - Аустралија - Отворена Кућа за разумевање и сарадњу међу народима, Отворена Кућа за разумевање и сарадњу међу народима, Отворена Кућа за разумевање и сарадњу међу народима,